

УДК 81'272'37:[82-1:78.083]"196"

Шмуля Л.В.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

МОВНА КАРТИНА СВІТУ РОК-ПОЕЗІЇ 60-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ: ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Анотація. Стаття присвячена лексико-семантичному аналізу мовної картини світу в рок-поезії 60^х років ХХ століття. Автором наведено визначення картини світу. Розглянуто основні різновиди картини світу. Визначено, що мовна картина світу являє собою сукупність зафіксованих в мовних одиницях уявлень народу про дійсність на певному етапі розвитку, уявлення про дійсність, яка відображена в значеннях мовних знаків – мовне членування світу, мовне упорядкування предметів та явищ, закладена в системних значеннях слів інформація про світ. Виявлено та проаналізовано лінгвістичні особливості мовної картини світу рок-поезії 60^х років ХХ століття.

Ключові слова: картина світу, мовна картина світу, мова, лексико-семантичне поле, рок-поезія.

Shmulia L.V.

Petro Mohyla Black Sea National University

LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD OF THE 1960S ROCK-POETRY: LINGUISTIC PECULIARITIES

Summary. The article deals with important in the present-day linguistics problem of the language picture of the world. The definitions of world picture are suggested. The main varieties of picture of the world are presented. It is determined that the language picture of the world is a set of people's ideas about the reality at some stage of development reflected in language; the conception of the reality which is reflected in linguistic signs – linguistic division of the world; language ordering of objects and phenomena; information of the world inherent in system meaning of words. The author defines that language picture of the world can be not only national, individual, but also a trend in music can create the language picture of the world. In addition, rock poetry as the lyrics of one of the most meaningful trend in music contains much linguistic material valuable in cultural aspects. The main components of the language picture of the world are revealed and described by means of the lexical and semantic analysis of these texts.

Keywords: picture of the world, language picture of the world, language, lexical-semantic field, connotation, rock poetry.

Постановка проблеми. У результаті взаємодії людини зі світом утворюється її уявлення про світ, формується певна модель світу, яка у філософсько-лінгвістичній літературі називається картиною світу. Картина світу – одне з фундаментальних понять, що описує людське буття.

Аналіз основних досліджень та публікацій. В останні роки картина світу стала однією з найбільш актуальних тем у сучасній науковій думці. Різними аспектами вивчення картини світу займалися такі дослідники, як М.А. Дмитрієва, О.А. Корнилов, В.А. Маслова, З.Д. Попова, В.Н. Поставалова, В.Н. Телія, Т.В. Цив'ян, Є.А. Щербань.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Основні складові картини світу рок-поезії 60-х років ХХ ст.

Мета статті. У статті автор ставить за мету виявити та описати особливості лексико-семантичного вираження мовної картини світу рок-поезії 60х років ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Картина світу – це певна система уявлень про навколишню дійсність. Цей термін був уперше застосований відомим австрійським філософом Людвігом Вітгенштейном у його відомому «Логіко-філософському трактаті» (1921). На його думку, світ навколо нас – це сукупність фактів, а не речей, і визначається він виключно фактами. Людська свідомість створює для себе образи фактів, які являють собою певну модель дійсності. Ця модель, або картина фактів, відтворює структуру дійсності в цілому або структуру її окремих компонентів [1].

Т.В. Цив'ян зазначає, що поняття картини світу будується на вивченні уявлень людини про світ. Світ – це людина і середовище в їхній взаємодії, а картина світу – «результат переробки інформації про середовище і людину» [8, с. 26].

З.Д. Попова виділяє два типи картин світу: безпосередня та опосередкована. Безпосередня картина світу – картина, отримана внаслідок прямого пізнання свідомістю навколишньої дійсності. Вона включає в себе як змістове, концептуальне знання про дійсність, так і сукупність ментальних стереотипів, що визначають розуміння та інтерпретацію тих чи інших явищ дійсності. Її ще називають когнітивною. Опосередкована картина світу – це результат фіксації концептосфери вторинними знаковими системами, які матеріалізують існуючу в свідомості безпосередню когнітивну картину світу. Це мовна та художня картини світу [7, с. 51–53].

Є.А. Щербань описує такі різновиди картин світу, як наївна, наукова, культурна, релігійна, реальна, ілюзорна та мовна.

Наївна картина світу – це результат практичного пізнання дійсності, який має етнічну специфіку і знаходить своє відображення у мовному матеріалі, традиціях, культурі.

Наукова картина світу розуміється як система уявлень людей про властивості і закономірності дійсності (реально існуючого світу), побудована в результаті узагальнення та синтезу наукових понять і принципів.

Релігійна картина світу вважається різновидом наукової, виконує світоглядну функцію, пояснює світ, базуючись не на наукових знаннях, а на визнанні іншої дійсності поза межами чуттєвого сприймання.

Культурна картина світу – це сукупність раціональних знань та уявлень про цінності, норми, менталітет власної та інших спільнот, погляд члена культури на зовнішній світ.

Мовна картина світу визначається як сукупність знань про світ, відображених у мовному та мовленнєвому матеріалі (в лексиці, фразеології, граматиці) [4].

Мові належить активна роль у культурі та пізнанні. Вона є унікальною здатністю людини, що відрізняє її від будь-яких інших істот і решти світу.

Початки тези про мовну картину світу належать В. Гумбольту, який стверджував, що «в кожній природній мові є характерний тільки для неї огляд світу [4]». «Будь-яка мова, позначаючи окремі предмети, насправді творить: вона формує для народу, який є її носієм, картину світу [4]». Погляди В. Гумбольта сприйняли і розвинули неогумбольдтіанці (Л. Вайсгербер, Е. Сепір, Б. Уорф). Саме Л. Вайсгербер увів поняття «мовна картина світу» до наукової термінологічної системи [2, с. 57].

В останні роки мовна картина світу стала однією з найбільш актуальних тем у вітчизняному мовознавстві.

Так, мовну картину світу визначають у такий спосіб: уявлення про дійсність, що відображене у мовних знаках та їх значеннях – мовне членування світу, мовне упорядкування предметів та явищ, закладена в системних значеннях слів інформація про світ; результат відображення об'єктивного світу повсякденною (мовною) свідомістю тієї чи іншої мовної спільноти [3, с. 112].

Стверджується, що сукупність уявлень про світ, що містяться в значенні різних слів та висловів певної мови, складається в єдину систему поглядів або установак (наприклад, добре, якщо інші люди знають, що людина відчуває), та нав'язується як обов'язкова всім носіям мови, тому що уявлення, які формують картину світу, входять до значень слів у прихованому вигляді. Користуючись словами, що містять приховані смисли, людина, сама того не помічаючи, приймає погляд на світ, що в них міститься.

В.А. Маслова зазначає, що мовна картина світу – це загальнокультурне надбання нації, вона є структурованою, багаторівневою. Саме мовна картина світу зумовлює комунікативну поведінку, розуміння зовнішнього світу та внутрішнього світу людини. Вона відображає спосіб мовленнєво-розумової діяльності, характерної для тієї чи іншої епохи, з її духовними, культурними та національними цінностями [6, с. 65].

Мовна картина світу – це образ світу, що створюється лінгвістичними засобами, а саме: номінативними засобами мови (лексемами, фразеологізмами); граматичними засобами мови; функціональними засобами мови; образними засобами мови (переносні значення, внутрішня форма мовних одиниць, національно-специфічна образність); фоносемантикою мови; дискурсивними засобами мови (засобами і стратегіями текстобудови, аргументації, побудови монологічних текстів, діалогу та ін.) [5, с. 19].

Отже, мовна картина світу – це сукупність зафіксованих у мовних одиницях уявлень народу про дійсність на певному етапі розвитку народу, уявлення про дійсність, що відображена в зна-

ченнях мовних знаків – мовне членування світу, мовне упорядкування предметів і явищ, закладена в системних значеннях слів інформація про світ. Кожна національна спільнота, засвоюючи знання про світ, відбиває його через призму рідної мови, тобто створює свою мовну картину світу. Мовна картина світу може бути не лише національною, індивідуальною, але й певний напрям, наприклад у музиці, може створювати свою мовну картину світу. У статті автор досліджуватиме картину світу, відображену в рок-поезії 60х років ХХ століття, оскільки це був початок розвитку рок-музики, можна навіть сказати, «золоті роки».

Для здійснення лексико-семантичного аналізу були відібрані тексти пісень з матеріалу періоду 60х років різних англійських гуртів, а саме The Beatles, Led Zeppelin, The Doors, Gentle Giant, Jefferson Airplane, The Rolling Stones, Pink Floyd.

В результаті було виявлено, що найбільш часто вживано є лексика, яку можна об'єднати в лексико-семантичне поле «свобода». Свобода – здатність людини діяти відповідно до своїх бажань, інтересів і цілей на основі знання об'єктивної дійсності. Свобода, в найзагальнішому значенні, – наявність можливості вибору, варіантів перебігу подій.

Для вираження поняття «свобода» частіше використовуються слова *freedom, liberty, free*, що є чистими номінаціями. Longman Dictionary of Contemporary English подає наступні визначення: “Freedom, liberty – the right to do what you want without being controlled or restricted by anyone; free – allowed to do or say whatever you want, or allowed to happen, without being controlled or restricted by anyone or anything [9, с. 695]. Але для виявлення мовної картини світу мало слів, що номінують окремі його явища і фрагменти, необхідно схарактеризувати їх сполучуваність, що дає можливість більш повно експлікувати відповідну складову картини світу.

Отже, почнемо з прямої номінації. У рядках «Freedom, give it to me/That's what I want now/Freedom, that's what I need now/Freedom to live» (The Jefferson Airplane, «Freedom») – свобода виступає дуже важливим фактором у житті людини, перш за все свобода у діях [10]. Це поняття свободи волі людини, свідомо свобода вибору у житті, приватних життєвих рішеннях, обранні життєвих пріоритетів, організації свого життя, на що вказує пряма номінація *freedom to live*. Ще одне підтвердження важливості відчуття свободи ми знаходимо у наступних рядках пісні The Beatles «Free As A Bird» – «Always made me feel so free/Free as a bird/It's the best thing to be» – людина порівнюється з птахом, який не має обмежень у своїх діях, поведінці, отже це так само свобода волі людини. У пісні «Ruby Tuesday» гурту The Rolling Stones: «Don't question why she needs to be so free/She'll tell you it's the only way to be/She just can't be chained» – свобода також виступає основним фактором в житті людини [10]. Для підкреслення важливості відчуття свободи в житті в даному тексті ми знаходимо протиставлення *to be free – to be chained*.

Дуже багато випадків, коли лексико-семантичне поле «свобода» реалізується за допомогою сталих виразів, як *set free, make free, let free* наприклад: «It hurts to set you free/But you'll never

follow me/The end of laughter and soft lies/The end of nights we tried to die» (The Doors, «The end») – звільнити, дати волю – це боляче з одного боку, бо не хочеться відпускати.

Для вираження свободи автори рок-пісень часто використовують певні символи, образи. Серед найбільш часто використаних символів можна виокремити наступні: птах, крила, політ, а в наступному прикладі – це руки: «Who would believe me now that my hands are free/I never thought it would ever come to me/Now that my life's my own/I leave you behind, leaving you behind/What ever made you think that I'd change my mind» (Gentle Giant, «Free Hand») [10]. Вже в самій назві пісні ми бачимо втілення поняття свобода.

Також до простору лексико-семантичного поля «свобода» входять найрізноманітніші одиниці, контекстуальне значення яких містить сему «freedom», тобто синоніми слова «свобода», наприклад: «But I thought I'd tell you all about it just the same/If you laugh real hard you win the game – hands down/Before old Alexander 'twas just the same as now/Can you smell the blood of fame, lightness and liberty» (Jefferson Airplane, «Alexander the Medium»). В тексті наступної пісні герой хоче відлетіти (*fly away*), що в контексті даної пісні має значення звільнитися від умов тогочасного життя, яке визначається ним як тюрма (*prison*), наприклад: «Unhappy girl/Fly fast away/Don't miss your chance/To swim in mystery/You are dying in a prison» (The Doors, «Unhappy girl») [10].

Отже, розвинені синонімічні відношення в лексико-семантичній системі – одне з найвиразніших свідчень багатства і гнучкості виражальних засобів мови, що використовуються у різних формах спілкування для передачі найтонших відтінків значень слів, з метою осягнення глибинної суті найрізноманітніших проявів позамовної дійсності.

Наступною складовою картини світу є лексико-семантичне поле «мрія».

Мрія – акт уяви, при якому суб'єкт уявляє деякі майбутні події, настання яких він бажає. Вони можуть бути реальними (реальна мрія), тобто такими, що справді можуть трапитись у майбутньому, або фантастичними (нереальна мрія), тобто такими, настання яких слід визнати практично неможливим.

Цікаво, що в англійській мові поняття «мрія» позначається тим самим словом, що й поняття «сновидіння»: *dream*. Справді, сновидіння часто віддзеркалюють бажання, так само, як і мрії, але відрізняються тим, що гірше піддаються свідомому керуванню з боку суб'єкта, а також, як правило, сприймаються ним як реальність. Longman Dictionary of Contemporary English подає наступні визначення: *dream – a series of thoughts, images, and feelings that you experience when you are asleep; a wish to do, be, or have something – used especially when this seems unlikely* [9, с. 514].

Проаналізувавши тексти пісень, ми можемо сказати, що в основному це мрії про краще і світле майбутнє. «We all need someone we can dream on/And if you want it, baby, well you can dream on me» (Rolling Stones, «Let It Bleed»). В пісні «All things Must Pass» відомого гурту The Beatles герой мріє про краще майбутнє, сподіваючись, що не завжди все буде таким сумним та «сірим», з ча-

сом все погане проходить і забувається: «Sunrise does not last all morning/A cloudburst does not last all day/Seems my love is up/And has left you with no warning/But it's not always going to be this grey/All things must pass» або в пісні гурту Led Zeppelin «The ocean»: «Singing in the sunshine, laughing in the rain/Hitting on the moonshine, rocking in the grain/Ain't no time to pack my bag, my foots outside the door/Got a date, I can't be late, for the high hopes» [10]. Слово *hope* є синонімом до слова *dream*. В наступному тексті немає прямої номінації мрії: «Little darling, it's been a long cold lonely winter/Little darling, it feels like years since it's been here/Here comes the sun, here comes the sun/And I say it's all right/Little darling, the smiles returning to the faces» (The Beatles, «Here Comes The Sun») [10], проте ми розуміємо, що людина мріє про краще, світле майбутнє і чекає на нього. В даному тексті ми бачимо цікаве порівняння – сумне минуле порівнюється з холодною самотньою зимою, а щасливе майбутнє з сонцем та посмішками на обличчях. Таким чином, для вираження поняття «мрія» здебільшого не використовувались прямі номінації.

Останню складову картини світу рок-поезії 60-х років ми визначили як «почуття». Почуття – це специфічні людські, узагальнені переживання ставлення до людських потреб, задоволення або незадоволення яких викликає позитивні або негативні емоції – радість, любов, гордість або сум, гнів, сором тощо. Отже, спочатку ми розглянемо групу почуттів з позитивним значенням. Передусім це, звичайно, кохання, яке виражається найчастіше за допомогою слова *love* (N, V), що є прямою номінацією. Longman Dictionary of Contemporary English дає наступне значення: *love* – a strong feeling of caring about someone; a strong feeling of liking someone a lot combined with sexual attraction [9, с. 1041]. У пісні «Because» гурту The Beatles висловлена думка про те, що у кохання немає віку: «Love is old, love is new/Love is all, love is you». У тексті пісні «Can't Buy Me Love» гурту The Beatles та в пісні «You Better Move On» гурту The Rolling Stones піднімається проблема грошей та кохання, висловлюється думка про те, що кохання все ж таки неможливо купити, незалежно від того скільки грошей людина має: «I don't care too much for money, money can't buy me love/Can't buy me love, everybody tells me so» (The Beatles); «You ask me to give up the hand of the girl I love/You tell me, I'm not the man she's worthy of/But who are you to tell her who to

love?/That's up to her, yes, and the Lord above/You better move on/Well I know you can buy her fancy clothes/But I believe she's happy with me without those things» (The Rolling Stones) [10].

До позитивних почуттів ми відносимо також радість. В даному тексті радість передається не прямою номінацією, а словосполученням *feel alright*, тобто відчуттям комфорту, спокою, що і викликає цю радість: «When I'm home everything seems to be right/When I'm home feeling you holding me tight, tight, yeah/It's been a hard day's night, and I'd been working like a dog/But when I get home to you I find the things that you do/Will make me feel alright» (The Beatles, «A Hard Day's Night») [10] – герой радий, що він вдома, бо вдома він почуває себе комфортно і, звичайно, тому що поряд з ним його кохана жінка. У групі почуттів з негативним значенням часто зустрічається відчуття суму. Longman Dictionary of Contemporary English дає наступне визначення: *sadness* – the state of feeling unhappy, especially because something unpleasant has happened [9, с. 1539]. Проте прямі номінації на позначення суму не вживались у піснях. Для позначення суму неодноразово був застосований синонім, що характерний для розмовного стилю, *feel blue*. Наприклад: «She thinks of him and so she dresses in black/And though he'll never come back, she's dressed in black/Baby's in black and I'm feeling blue» (The Beatles, «Baby's in black»); «I want you in the morning girl I love you/I want you at the moment I feel blue/I'm living every moment girl for you» (The Beatles, «For You Blue») [10].

Отже, в лексико-семантичному полі «почуття» ми виокремили групи почуттів з позитивним та негативним відтінком. До позитивних почуттів ми віднесли кохання, що виражається за допомогою прямої номінації *love* (N,V), та радість, яка передається не прямою номінацією, а словосполученням *feel alright*, тобто відчуттям комфорту, спокою, що і викликає цю радість. Серед негативних було виявлено лише почуття суму, яке передається фразеологізмом, характерним для розмовного стилю, *feel blue*.

Висновки і пропозиції. Таким чином, у результаті лексико-семантичного аналізу текстів рок-пісень, було виявлено, що основними складовими мовної картини світу рок-поезії 60-х років були такі лексико-семантичні поля, як «свобода», «мрія», «почуття». Отримані результати можуть бути використані у викладанні курсів з когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, лексикології, стилістики сучасної англійської мови.

Список літератури:

1. Богатырева И.И. Языковая картина мира. URL: <http://www.portal-slovo.ru/philology/43646.php>
2. Вайсгербер Й. Родной язык и формирование Духа. Москва, 2004. 232 с.
3. Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. Москва : ЧеРо, 2003. 349 с.
4. Лукаш Г.П. Картина світу як об'єкт вивчення лінгвокультурології. URL: http://ntsa-ifon-npu.at.ua/blog/kartina_svituu_jak_ob_ekt_vivchennja_lingvokulturologiji/2010-11-15-186
5. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика : учебное пособие. Минск : ТетраСистемс, 2008. 272 с.
6. Маслова В.А. Лингвокультурология : учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2001. 208 с.
7. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ : Восток – Запад, 2007. 314 с.
8. Цивьян Т.В. Модель мира и ее лингвистические основы. Москва, 2006. 280 с.
9. Longman Dictionary of Contemporary English for Advanced Learners. Milano : Pearson Education Limited, 2009. 2082 p.
10. Rock Lyrics. URL: <http://lyrics.rockmagic.net/>